

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра тюркської філології

Курсова робота
з тюркської філології на тему:

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ SAVAŞ (ВІЙНА) У
ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Студентки групи Тур09-22
факультету східної і слов'янської філології
денної форми здобуття освіти
Освітньої програми: Турецька мова і література
та переклад, друга східна мова,
західноєвропейська мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.068 Східні мови і літератури
(переклад включно), перша – турецька
Білоущенко Наталії Олександрівни

Науковий керівник:
проф. Сорокін С. В.

Допущена до захисту
«___» _____ року

Завідувач кафедри

(підпис) Тімкова Т. М.
(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.....	7
МЕТОДОЛОГІЯ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ І ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ.....	7
1.1. Когнітивна лінгвістика як розділ сучасного мовознавства	7
1.2. Мовна картина світу як відбиття реальності.....	8
1.3. Концептосфера та номінативне поле.....	10
1.3.1. Номінативне поле.....	10
1.3.2. Концептосфера	11
1.4. Дериваційне поле	12
1.5. Паремійне поле.....	12
1.6. Поняття “концепт”, його типологія та способи вираження.....	13
1.7. Методологічні підходи до дослідження концептів.....	16
Висновки до розділу 1:	17
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ “SAVAŞ”	19
2.1. Номінативне поле концепту SAVAS.....	19
2.2. Дериваційне поле концепту SAVAS.....	22
2.3. Паремійне поле концепту SAVAS	24
Висновки до розділу 2.....	27
ВИСНОВКИ.....	28
ÖZET.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32
ДОВІДКОВІ ДЖЕРЕЛА.....	36
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

З середини 20-го століття лінгвісти почали приділяти значення дослідженню зв'язку між мовою і людиною чи культурою. Мовознавці почали приділяти більше уваги когнітивній лінгвістиці у середині минулого століття, коли вчені почали досліджувати зв'язок мови і свідомості людини, оскільки мова слугує не лише засобом спілкування чи вираження думок, а й способом вираження етносвідомості, культури й менталітету нації. Утворення когнітивної науки сприяло стрімкому розвитку нових мовознавчих напрямів таких, як когнітивна лінгвістика і лінгвокультурологія. Дослідження мовних засобів шляхом використання методів когнітивної лінгвістики дозволяє мовознавцям дослідити процес мислення і використання мови різними етносами.

Першовідкривачами цього мовознавчого напрямку вважаються Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Р. Джекендофф, М. Джонсон. Їхні праці сформували когнітивну науку у 80-х роках минулого століття. Їхні наукові праці стали поштовхом до дослідження концептів іншими українськими лінгвістами, зокрема праці таких вчених, як О. О. Селіванова, С. А. Жаботинська, Т. П. Вільчинська, А. П. Загнітко, Л. А. Лисиченко, А. М. Приходько, І. О. Голубовська, А. С. Зеленько, Ж. П. Соколовська, Н. В. Плотнікова присвячені дослідженню та концептів. Турецькі лінгвісти концепти методами когнітивної лінгвістики, досліджуючи мову та її зв'язок із свідомістю людини. Праці Д. Гюнай, Д. Зейрека, Ш. Уналан, К. Курт, Ш. Бариш Деміраль зробили вагомий внесок у формування когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології у Туреччині. У тюркології лінгвісти досліджують окремі концепти турецької мовної картини світу, зокрема представлені праці таких українських науковців, як С. В. Сорокін, І. Л. Покровська, Є. Ф. Римар, Т. М. Тімкова, О. В. Карпенко, К. О. Тищенко.

Поняття, яким насамперед оперує когнітивна лінгвістика, – це мовна картина світу, яка детально відображає інформацію про народ та його свідомість. Основним

об'єктом дослідження когнітивної лінгвістики виступає концептосфера та її центральний елемент – концепт. Концепти є засобами пізнання та осмислювання навколишнього світу, оскільки вони утворюються у свідомості людей, дозволяють сприймати інформацію та розуміти навколишнє середовище. Концепт – ментальне утворення, що має здатність до вербалізації та виражається різноманітними мовними засобами. Досліджуючи концепти, мовознавці намагаються виявити роль мови в пізнавальній діяльності людини: як люди отримують та застосовують знання, отримані з навколишнього світу, застосовуючи мову. Концепт SAVAŞ не є базовим концептом, але виступає рідкісним явищем у дослідженнях українських тюркологів, чим зумовлюється **актуальність дослідження**. Крім того, актуальність дослідження пояснюється малою кількістю робіт на тему вербалізації концепту SAVAŞ у турецькій мовній картині світу. Здійснене дослідження є актуальним для подальшого вивчення когнітивної лінгвістики, лінгвоконцептології і лінгвокультурології.

Мета дослідження полягає у визначенні способів і засобів вербалізації концепту SAVAŞ у турецькій мовній картині світу. Мета дослідження зумовлює виконання **завдань**:

- 1) проаналізувати поняття концепт та дослідити основні підходи лінгвістів до його вивчення;
- 2) визначити структуру концепту;
- 3) здійснити моделювання номінативного поля концепту SAVAŞ;
- 4) здійснити моделювання паремійного поля (проаналізувати лексичні та фразеологічні одиниці з словами-репрезентантами) концепту SAVAŞ;
- 5) виокремити диференційні (когнітивні) ознаки концепту SAVAŞ у турецькій концептосфері.

Об'єктом дослідження виступає концепт ВІЙНА у турецькій мовній картині світу. **Предметом дослідження** є засоби і способи вербалізації концепту SAVAŞ (ВІЙНА) у турецькій мовній картині світу.

Матеріалом дослідження слугують лексичні одиниці у кількості 105 лексем з близьким значенням до досліджуваного концепту; фразеологічні одиниці,

прислів'я та приказки у кількості 56 одиниць з ключовими лексемами, вибрані методом суцільної вибірки з тлумачних словників турецької мови.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у роботі вперше описані структура та засоби вербалізації концепту SAVAŞ та його структура у галузі когнітивної лінгвістики. Однак для цього вперше здійснено виокремлення когнітивних ознак концепту. Наукова новизна дослідження полягає у моделюванні номінативного, дериваційного та пареміологічного полів концепту SAVAŞ, дослідження лексичних та фразеологічних одиниць, що утворюють поля.

Практичне значення роботи визначається у подальшому розвитку досліджень концептів, оскільки результати проведеного дослідження можуть використовуватись у подальшому вивченні турецької мовної картини світу. **Теоретичне значення** полягає у тому, що результати роботи становлять внесок у дослідження когнітивної лінгвістики, концептів та мовної картини світу, зокрема й у галузі турецького мовознавства для вивчення мовної концептосфери турецького етносу.

Методика дослідження. Наше дослідження передбачає використання таких методів:

- метод суцільної вибірки, який застосовується для пошуку матеріалу;
- метод аналізу словникових дефініцій, який використовується для аналізу понять, що представлені у словниках;
- метод концептуального аналізу, який застосовується для моделювання та дослідження структури концепту;
- метод компонентного аналізу, який використовується з метою встановлення значення усіх лексичних одиниць;
- метод моделювання полів, який структуровано упорядковує наявні лексеми, що формують номінативне поле концепту;
- метод кількісних підрахунків, що дозволяє відтворювати кількість синонімів для аналізованих лексем.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел, анотації турецькою мовою та додатків обсягом **9** сторінок. Загальний обсяг курсової роботи – **45** ст.

Апробація результатів дослідження відбулась на Міжнародній науково-практичній конференції “AD ORBEM PER LINGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ” 17-18 травня 2024 року, м. Київ. Тези доповіді подано до друку.

РОЗДІЛ 1.

МЕТОДОЛОГІЯ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ І ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ

1.1. Когнітивна лінгвістика як розділ сучасного мовознавства

У сьогоденній лінгвістиці для вивчення мови дослідники залучають різні науки, зокрема пов'язані з мисленням, сприйняттям інформації чи пам'яті. Однією з таких наук є когнітивна лінгвістика. Когнітивна лінгвістика – сучасна галузь мовознавства, яка, вивчає мовні явища та в основу якої покладається принцип антропоцентризму є антропоцентризм (Каціон, 2018, с. 248). Як зазначає О.В. Іванова, когнітивна лінгвістика, яка ґрунтується на принципі антропоцентризму, вивчає вплив мови на людину й навпаки. За її словами, антропоцентризм становить основу сприйняття світу людиною (Іванова, 2013, с.7). 2006, с. 722). С. А. Остапенко вважає, що когнітивна лінгвістика – це лінгвістичний напрям, у якому мова функціонує як елемент пізнавальної діяльності (Остапенко, 2019, с.1). Когнітивна лінгвістика – це розділ мовознавства, у якому мова постає загальним когнітивним механізмом чи інструментом, тому що система мовних знаків має здатність репрезентувати інформацію (Пасик, 2015, с. 5).

Завдання когнітивної лінгвістики – отримання та відображення інформації за допомогою мови (Таценко, 2006, с.6). Л. А. Пасик вважає, що когнітивна лінгвістика досліджує мову використовуючи при цьому когнітивний підхід (Пасик, 2015, с. 5).

Л. А. Пасик також зазначає, лінгвісти вплинули на утворення нової мовознавчої науки, когнітивної науки та лінгвістики, на дослідження зв'язку мови і мислення людини (Пасик, 2015, с. 5). Когнітивна лінгвістика виникла в 70-х роках ХХ століття. У 1975 р. вона згадується у статті американських дослідників Дж. Лакоффа і Х. Томпсона (Тімкова, 2009, с. 10). Але лише у 1989 році когнітивну лінгвістику виокремили як самостійний лінгвістичний напрям. Це відбулося на Міжнародному симпозіумі в Німеччині (Каціон, 2018, с. 248).

Когнітивна лінгвістика займається дослідженням структури людського мислення і процесом того, як це знання пов'язується з мовними одиницями, які зберігаються у свідомості (Остапенко, 2019 с. 6). Когнітивна лінгвістика досліджує когнітивні процеси, описує структуру свідомості людини та репрезентує інформацію. Основний об'єкт когнітивної лінгвістики – це інформація чи знання та їхня обробка розумом людини, а також їхня репрезентація у людській свідомості та їхнє вираження за допомогою різноманітних засобів мови. Когнітивістика, зокрема й когнітивна лінгвістика, досліджує те, як людина пізнає світ та отримує з нього інформацію (Удовіченко, 2013, с. 4). Дослідженням когнітивної лінгвістики займаються Дж. Лакофф, Р. Джекендофф, О. Воробйова, С.С. Єрмоленко, С. Жаботинська, Г. Голубовська. Як зазначає Г.Г. Вісько, предметом вивчення когнітивної лінгвістики є: 1) когнітивна семантика; 2) образні схеми; 3) концепти; 5) фрейми; 6) дискурс (Вісько, 2015, с.3). “Метою когнітивної лінгвістики є опис залежності й співвідношення між структурами мови і людської свідомості” (Шевченко, 2020, с. 4).

Основним методом дослідження когнітивної лінгвістики є концептуальний аналіз. Як стверджує О.С. Польова, погоджуючись з визначенням С.В. Сорокіна (2013), концептуальний підхід дозволяє проникнути в менталітет людини чи окремого етносу. (Польова, 2022, с.51) Дослідженням концептів займається лінгвоконцептологія, що є складовою частиною когнітивної лінгвістики (Шевченко, 2020, с. 4). Оскільки інформація перетворюється в уявленні людини на концепти, то головним завданням когнітивної лінгвістики у наш час є відображення картини світу (Удовіченко, 2013, с. 4).

1.2. Мовна картина світу як відбиття реальності

Лінгвісти, досліджуючи концепти, групують їх за їхніми особливостями, моделюючи мовні картини світу. Мовна картина світу – сукупність концептів, що відображають дійсність. Як зазначає С.А. Єрмоленко, когнітивісти досліджують сприймання світу, використовуючи такі поняття як “концепт”, “концептуальна картина світу”, “мовна картина світу”, “концептуально-мовна картина світу”,

“когнітивна модель світу” (Єрмоленко, 2009, с. 3). “Мовна картина світу – представлення предметів, явищ, фактів ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості” (Селіванова, 2006, с. 722). С. А. Єрмоленко вважає, що мовна картина світу – система мисленнєвих одиниць, що відбивають повну картину світу у свідомості людини; мовна картина світу – “мовний образ світу”; “мовна картина світу – це членування предметного і поняттєвого світу засобами мови” (Єрмоленко, 2009, с. 3). Мовну картину світу лінгвісти розуміють як відбиття реальності у світогляді людини. Людина сприймає інформацію через призму мовних і національних особливостей, що притаманні певному народові (Остапчук, 2014, с. 3). Л. А. Лисиченко зазначає, що “мовна картина світу” характеризується багатьма особливостями та об’єднує певні елементи за їхніми характеристиками та значеннями (Лисиченко, 2009, с. 10). І. Ф. Живіцька наголошує на тому, що кожна людина сприймає світ по-різному. Саме тому дослідниця вважає це поняття таким, яке несе в собі сукупність засобів, що забезпечують сприймання світу незвичайно (Живіцька, 2010, с. 2).

І. А. Живіцька пояснює поняття “мовна картина світу” як таке, що пов’язане з поняттями народ, етнос, нація і розумінням національного характеру (Живіцька, 2010, с. 5). Мовна картина світу, згідно з І. М. Заремською (2011), має дві основні функції:

1) інтерпритативна (відповідає за сприйняття і бачення світу); 2) регулятивна (виступає орієнтиром у житті) (Заремська, 2011, с. 4)

Крім цього, вона виділяє склад мовної картини світу: до неї входять слова та фразеологізми, хоча деякі лексеми можуть бути відсутніми (лакунарність).

О. Д. Огуй описує застосування мовної картини світу:

– “опис екзотичних мов, які мають відмінну концептуалізацію світу порівняно з індоєвропейськими”;

– “для етноцентричного та лінгвокультурологічного вивчення мови”;

- “для компаративістичної реконструкції лексичного складу в мертвих мовах або прамові на основі історичних та етимологічних словників”;
- “для визначення національно-специфічних “наївних” знань про певні реалії або соціокультурних фонових знань системно-лексикографічного опису”
- “для мовної характеристики світосприйняття давніх народів на основі великих давніх текстів”;
- “для встановлення на матеріалі художніх текстів індивідуально-авторського світосприйняття таких прецедентних письменників”;
- “для дедуктивного ідеографічно-польового членування лексики з лексикографічною метою” (Огуй, 2013, с. 1-2).

1.3. Концептосфера та номінативне поле

1.3.1. Номінативне поле

Н. В. Таценко зауважує, що сукупність концептів становлять єдине ціле, яке прийнято називати концептосферою (Таценко, 2006. с. 4). Л. А. Пасик (2015) у своєму дослідженні концептів підкреслює, що концепт є одиницею концептосфери та займає у ній певне місце. Л. А. Пасик (2015), зазначає, що концептосфера має декілька визначень: “сукупність одиниць, які зберігаються у словниковому запасі кожної людини, як і всієї мови загалом”, “сукупність концептів, які знаходяться між собою у відносинах перетину, об’єднання, що складають опозиції та кластери” (Пасик, 2015. с. 4). Основний етап, який використовують мовознавці для дослідження концептів, – моделювання номінативного поля. Номінативне поле – це сукупність мовних засобів. Мовознавець упорядковує їх з метою вербалізувати концепт. Мовні засоби, що використовуються для дослідження концепту, можуть бути представлені різними частинами мови (Голик, 2019, с.3). Як стверджує Дячук, номінативне поле складається з двох груп слів: слова, які належать до ядра концепту, та слова, що належать до периферії концепту. Як зазначено у науковій роботі, ядро концепту утворене словами, які активізують когнітивні ознаки

концепту SAVAS , а слова, що утворюють периферію концепту, несуть додаткові значення концепту (Дячук, 2023, с.12).

Моделювання номінативного поля концепту, опис мовних одиниць, що його утворюють, – важлива частина дослідження концептів. Не менш важливим є опис когнітивних ознак концепту, тобто аналіз семантики мовних засобів, що формують концепт (Остапчук, 2014, с. 3).

Номінативне поле визначають як сукупність різних засобів мови, які репрезентують концепт у конкретний момент розвитку суспільства (Дріч, 2014, с. 4). Л. В. Строченко описує поняття “номінативне поле” таким чином: номінативне поле концепту принципово неоднорідне - воно містить як прямі номінації самого концепту безпосередньо, так і номінації окремих когнітивних ознак концепту (Строченко, 2018, с. 3).

1.3.2. Концептосфера

Вивчаючи поняття “концепт” вчені обов’язково розглядають явище концептуалізації. За період вивчення мови методами когнітивної лінгвістики трактування поняття "концептуалізація" змінилося. Як підкреслює Н. Г. Єсипенко, концептуалізація – процес пізнавальної діяльності людини. Концептуалізація забезпечує осмислення уявлень людини про об’єкти чи явища дійсності та їхні ознаки. У результаті концептуалізації у людини формується концептуальна система, яка утворюється концептами (Єсипенко, 2011, с. 4). Визначення диференційних ознак концепту – це концептуалізація. Ці ознаки дають можливість людині зберігати інформацію та за потреби поповнювати цю інформацію, чітко окресливши конкретне поняття та мати змогу відрізнити його від інших явищ (Пліс, 2019, с. 5). “Концептуалізація – один із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкованні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об’єкти, явища дійсності та їхні ознаки” (Селіванова, 2006, с. 722).

Концептосфера – сукупність вербальних чи невербальних одиниць лінгвокультури, які чітко впорядковані у свідомості людей. Концептосфера формується за допомогою інформації, що узагальнює ознаки світу, та існує як “мисленнева сфера” (Кожушко, 2011, с. 5). Загалом учені вважають, що концептосфера – це сукупність концептів, які репрезентують конкретне поняття, яке існує у пам’яті людини. Концептосфера формується на основі знань людини про світ (Плотнікова, 2020, с. 6).

1.4. Дериваційне поле

Для дослідження способів вербалізації концепту мовознавці вдаються до методу польового моделювання. Основним етапом такого моделювання є групування мовних одиниць, що слугують репрезентантами концепту, у вигляді номінативного поля. Після моделювання номінативного поля, дослідники вдаються як до другого етапу дослідження до побудови дериваційного поля концепту.

“Концептуальна деривація є когнітивним процесом, який шляхом об’єднання концептів, наявних у концептосфері лінгвокультурної спільноти, забезпечує появу нових структур знання” (Мартин, 2018, с. 5). Дериваційне поле моделюється з метою подальшого дослідження концепту. Як стверджує І. О. Каціон, дериваційне поле – це важливий складник номінативного поля, що дозволяє об’єктивувати зміст концепту та складається із словотвірних гнізд, рядів і пар (Каціон, 2018, с. 248).

1.5. Паремійне поле

Наступний етап дослідження концепту – побудова пареміологічного поля концепту. Для дослідження пареміологічного поля концепту необхідним компонентом є стійкі вирази, що мають цілісну конструкцію та сталі значення – тобто ідіоми. Вважається, що у фразеологічних одиницях міститься інформація про культуру етносу, а отже, під час сприйняття чи відтворення інформації носій може зчитати цю інформацію (Тарасенко, 2023, с. 25). І. Каціон стверджує, що

фразеологічні одиниці, які когнітивісти використовують для моделювання пареміологічного поля концепту, є найбільш специфічною сферою кожної мови та вивчення яких розкриває певну інформацію про мову (Каціон, 2018, с. 248). Паремії формуються у національній свідомості і включають знання про етнос. Моделювання паремійного поля концепту допомагає мовознавцям зрозуміти народ, його менталітет і культуру (Григоренко, 2021, с. 79).

1.6. Поняття “концепт”, його типологія та способи вираження

На сьогодні опубліковані роботи багатьох науковців, які досліджують поняття “концепт”. Термін “концепт” не має сталої дефініції, тому філологи та когнітивісти дають різні тлумачення цьому явищу.

З кінця ХХ століття концепти сприймаються дослідниками як ментальні утворення, в яких міститься необхідна людині інформація про навколишній світ (Врублевська, 2014, с. 5). Л. А Пасик зазначає, що у когнітивній лінгвістиці вперше термін “концепт” з’явився у 1928 році. Саме у той час лінгвісти відчували потребу дослідити зв’язок мови людини і її мислення. Тоді концепт розумівся як одиниця мислення окремої особистості: концепт утворюється як реакція на слово чи образ, яке людина сприймає у момент мовлення. Дотепер концепт активно досліджується лінгвістами у сфері когнітивної лінгвістики та не має сталою визначення, оскільки вважається відносно новим явищем у мовознавстві. На нинішньому етапі розвитку когнітивної лінгвістики концепт не має однозначної термінологічної дефініції (Пасик, 2015, с. 2). “Концепт – інформаційна структура свідомості, різнооб’єктна, певним чином організована одиниця пам’яті, яка містить сукупність знань про об’єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п’яти психічних функцій свідомості й позасвідомого” (Селіванова, 2006, с. 722). І. Л. Покровська у своїй праці (2013) зазначає, що концепт – мисленнєва одиниця, за допомогою якої людина пізнає світ та зберігає його у пам’яті. Т. М. Тімкова трактує концепт як одиницю пам’яті, що має відображення у лексиці та психіці людини. Концепт – це частина інформації про культуру у свідомості людини. Також Т. М. Тімкова

підкреслює, що концепт містить у собі не лише інформацію про конкретне поняття, а й ставлення людини до цього поняття (Тімкова, 2020 с. 2). О. В. Юрченко у своєму дослідженні описує концепт як одиницю концептосфери, тобто одиницю мислення народу, що містить у собі ментальні ознаки різних понять, що мають відображення у свідомості людини чи народу забезпечує осмислення нової інформації (Юрченко, 2008, с. 270).

А. Загнітко (2020) трактує поняття “концепт” у п’яти різних варіаціях, проте головним для нас є визначення цього терміна з погляду когнітивної лінгвістики: “одиниця ментальних або психічних ресурсів свідомості й тієї інформаційної структури, яка відбиває знання й досвід людини” (Загнітко, 2020, с. 920).

А. П. Мартинюк у словнику основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики визначає концепт як “ментальну репрезентацію досвіду, яка є продуктом віддзеркалення суб’єктом об’єктивного реального світу (об’єктивізм) або продуктом розумової діяльності суб’єкта, що репрезентує світоконструкцію, яка перебуває у свідомості суб’єкта і відбиває не світ як такий, а його уявлення про світ” (Мартинюк, 2012, 354–355).

Прийнято поділяти концепти на види, тому багато вчених пропонують свою типологію концептів. Найпопулярнішою типологією, яку використовують більшість когнітивістів, є типологія, яку пропонує Н. І. Фрасинюк. За характером концептуалізованої інформації поділяють концепти на: 1) уявлення; 2) схеми; 3) поняття; 4) фрейми; 5) сценарій; 6) гештальт (Фрасинюк, 2012, с. 4).

Н. І. Фрасинюк у своїх працях також використовує досить відому типологію. Вона вважає, що концепти поділяються на :

- 1) індивідуальні; 2) мікрогрупові (сім’я, друзі); 3) макрогрупові (соціальні);
- 4) національні; 5) цивілізаційні; 6) загальнолюдські (Фрасинюк, 2012, с. 3).

Згідно з іншою класифікацією існує лише чотири типи концептів: універсальні, етнічні, групові, індивідуальні (Фрасинюк, 2012, с. 4).

Існує інша типологія, яку пропонують українські вчені: наукові; ненаукові; логічні; науково-логічні; філософські; моральні; художні; оноματοпоетичні;

естетичні; міфологічні; наївнопобутові; політичні; суспільно-політичні; лінгвістичні (Іващенко, 2004, с. 397).

О. П. Воробйова пропонує таку класифікацію:

1) одиничні концепти; 2) подвійні гештальтні; 3) кластерні; 4) кумулятивні; 5) картинні; 6) параболічні; 7) картинно-параболічні; 8) есеїстичні (Воробйова, 2011, с. 7).

Основним методом вираження концепту є його вербалізація. Вербалізація – процес вираження концептів за допомогою мови. Згідно Н. В. Таценко, концепти бувають двох типів: вербалізовані та невербалізовані (Таценко, 2006, с. 2). Лінгвісти ж частіше досліджують саме вербалізовані концепти. Вербалізація – це переведення певного змісту, думки у вербальну (словесну) форму природної мови (Селіванова, 2006, с. 722).

Треба чітко усвідомлювати, що концепт і образ – різні явища, хоча образ є частиною концепту. Н. В. Таценко описує їхні відмінності так: “Різниця між образом і концептом полягає, по-перше, у тому, що образ – це прямий “відбиток” дійсності, який ми одержуємо в результаті чуттєвого сприйняття, а концепт – це узагальнений, абстрагований відбиток, опосередкований розумовою діяльністю. По-друге, різниця між цими формами відображення дійсності полягає в тому, що образ – це неподільне відображення цілісного, а концепт – це розчленоване відображення спеціального як частини загального, відображення характеристик сутності предмета” (Таценко, 2006, с. 3).

Учені також пояснюють різницю у розумінні понять “концепт” і “значення”. Н. В. Таценко, крім опису відмінностей між концептом і образом, стверджує, що концепт і значення не є схожими: “концепт є одиницею лінгвокогнітивною, а значення – суто лінгвальною” (Таценко, 2006, с. 2). Концепт допомагає людям пізнати світ, а образ – закріплює нові знання у світогляді людини (Таценко, 2006, с. 3).

Н. В. Таценко також вважає, що часто терміни “концепт” і “поняття” плутають. Вона стверджує, що “концепт” значно ширший за “поняття”: поняття

виступає одиницею, яка дає інформацію про фрагмент знання, а концепт, крім того – і про сферу його вживання” (Таценко, 2006, с.1).

Концепт – насамперед ментальна одиниця, яка утворюється у людській свідомості і найчастіше вербалізується за допомогою мови. Як ми можемо побачити, концепт поєднує розумову та мовленнєву діяльність. О. О. Хорошун вважає, що концепт – одиниця мислення, що утворюється під час сприймання нами навколишнього середовища через органи чуття. І лише після його появи у свідомості, він може бути виражений мовою і стати мовною одиницею. Концепт формується як чуттєвий образ, але поступово перетворюється у мисленнєвий образ (Хорошун, 2010, с. 2). Л. А. Пасик також зауважує, що концепт пов’язує мовлення і мислення. “На сучасному етапі розвитку мовознавчих досліджень у центрі уваги постає мова у її нерозривному зв’язку з людиною, її мисленням та свідомістю” (Таценко, 2006, с. 1). Н. В. Таценко вважає, що концепт спочатку є чуттєвою одиницею, потім перетворюється на мислиннєву й лише після цього стає мовною одиницею. Концепти, як зауважує Н. В. Таценко, складають той поняттєвий фонд, у якому містяться ресурси для здійснення мисленнєво-мовленнєвої діяльності (Таценко, 2006, с. 10).

1.7. Методологічні підходи до дослідження концептів

У сучасній когнітивній лінгвістиці дослідники використовують п’ять основних підходів щодо трактування поняття “концепт”: лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, логічний, семантико-когнітивний, філософсько-семіотичний підходи (Шевченко, 2020, с. 5).

Згідно лінгвокогнітивного підходу концепт – ментальна або психічна одиниця, що міститься у свідомості. “За цим підходом концепт визначають як багатомірне смислове утворення, у якому виокремлюються ціннісна, образна і поняттєва сторони, розуміють його як ментальну сутність, оперативну змістову одиницю загальної картини світу людини” (Шевченко, 2021, с. 4). Л. А. Пасик (2015) називає три важливі положення лінгвокогнітивного підходу щодо мови:

- 1) мова – не автономний когнітивний феномен;
- 2) граматики – це вираження знань людини на концептуальному рівні;
- 3) мовні знання виявляються через її використання (Пасик, 2015, с.1)

Лінгвокультурологія найкраще показує взаємозв'язок мови і культури. Багатьох науковців цікавить саме лінгвокультурологічний підхід до вивчення взаємозв'язку мови і культури, оскільки він вивчає національну картину світу народу, її мовну свідомість, особливості (Шовкович, 2020, с. 4). “Логічний підхід об'єднує авторів робіт, присвячених концептам, які, як і прихильники семантико-когнітивного підходу, тлумачать концепт як ментальну сутність, що віддзеркалює навколишню дійсність, проте не наполягають на розмежуванні концепту і поняття” (Мартинюк, 2012, с. 196). Семантико-когнітивний підхід аналізує лексику, граматику і семантику мовних одиниць як важливого фактора для розуміння концептів та процесу їхнього моделювання (Шевченко, 2021, с. 4) Використовуючи філософсько-семіотичний підхід, вчені описують знакову природу концепту та досліджують когнітивні основи (Шевченко, 2021, с. 4).

Отже, концепт можна досліджувати п'ятьма різними способами. Частіше вчені вдаються до лінгвокогнітивного і лінгвокультурологічного підходу. У своєму дослідженні ми використовуємо лінгвокультурологічний підхід, зважаючи на те, що концепт – це частина світогляду етносу, яка містить у собі інформацію про народ, його культуру, менталітет та бачення світу, зрештою, може відобразитися у мовленні.

Висновки до розділу 1:

Когнітивна лінгвістика – це напрям лінгвістики, що вивчає мову та її зв'язок із свідомістю людини, зокрема вивчає мову людини як інструмент пізнавальної діяльності та виступає певною її частиною. Когнітивна лінгвістика займається дослідженням свідомості людини та її зв'язку з мовою; досліджує когнітивні процеси, що є складником мовленнєвих здібностей кожної людини.

Концепт – складне, але унікальне утворення, що формується у свідомості людини як відбиття реальності у відповідь на певні “подразник” (“тригер”): психологічні процеси чи явища (факти) навколишнього середовища. Концепт – ментальна і лінгвальна одиниця, що допомагає людині пізнати світ і має здатність до вербалізації, яка відбувається за допомогою мовленнєвої діяльності людини. Вербалізація концепту – процес вираження концепту за допомогою одиниць мови.

Важливим етапом дослідження концепту є побудова номінативного поля. Номінативне поле – найбільш об’ємне й багат шарове поле концепту, що також включає у себе ще два поля: дериваційне і паремійне. Номінативне поле – це сукупність лексичних одиниць, що мають схоже значення та конкретизують концепт. Дериваційне поле – своєрідне утворення з наявних у свідомості людини когнітивних одиниць, що забезпечує появу нових структур у світогляді людини. Паремійне поле досліджує концепт за допомогою ідіом, унікального структурного утворення, що властиве кожній мові та несе в собі незмінний зміст. Концепт, що є предметом дослідження когнітивістів, досліджується п’ятьма різними методологічними підходами. Найбільш частотними для вивчення концепту концептів є лінгвокогнітивний і лінгвокультурологічний підходи дослідження.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ “SAVAŞ”

2.1. Номінативне поле концепту SAVAŞ

Номінативне поле репрезентує концепт та показує його об’єм. Перший етап нашого дослідження – побудова номінативного поля концепту, з метою детальнішого вивчення його складників. Лексемою, яку найчастіше використовується для позначення поняття ВІЙНА, є слово SAVAŞ. До номінативного поля концепту входять слово-репрезентант та його синоніми. Отож, за рахунок факту найчастотнішого використання, вважатимемо лексичну одиницю SAVAŞ ядром концепту, тобто його словом-репрезентантом. Згідно з дефініціями, які запропоновані у Великому тлумачному словнику турецької мови (TDK, 2005, с.), лексична одиниця SAVAŞ має такі значення:

- збройна боротьба, у ході якої держави розривають дипломатичні відносини;
- боротьба;
- зусилля з метою ліквідувати або знищити щось;
- боротьба тварин між собою (с. 3079).

У Yeni Türkçe Sözlük (YTS, 2004) запропоновано дещо інше тлумачення цього поняття: збройна боротьба держав чи соціальних класів за досягнення своїх економічних і політичних цілей (с. 371).

Лексична одиниця savaş – не єдина лексема для вербалізації концепту “війна”, тому номінативне поле концепту SAVAŞ є доволі об’ємним, оскільки крім слова-репрезентанта ми можемо вдатися до тридцяти трьох слів, щоб описати поняття “війна”. До прямої номінації концепту SAVAŞ ми відносимо дев’ятнадцять лексем: senk (бій, сварка); vuruşma (удар, бійка); harp (війна); kavga (сварка, боротьба); saldırı (напад); muharede (бій); mücadele (боротьба); çatışma (зіткнення, конфлікт); cıdal (війна; битва); cihat (війна заради релігії); çarpışma (бійка; битва; боротьба); çete şavaşı (партизанська війна); dahili harp/savaş (громадянська війна); gaza (війна заради релігії); iç savaşı (громадянська війна); gazve (війна заради

релігії); *gerilla savaşı* (партизанська війна); *soğuk harp/savaş* (холодна війна); *uğraş* (битва).

Згідно з дефініціями у *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, лексема *senk* – це війна чи велика боротьба (ТДК, 2005, с. 358). Проте *Yeni Türkçe Sözlük* фіксує тлумачення слова *senk* як війна, бійка чи дії, спрямовані на боротьбу (YTS, 2004, с. 98). Словник описує лексему *vuçuşta* як дію боротьби; збройну боротьбу; бійку. Щодо лексеми *kavga*, то згідно Великого тлумачного словника турецької мови, – це сварка, суперечка, бійка, сутичка, битва; бійка, яка виникає через ворожу поведінку чи слова (YTS, 2004, с. 1109). Цей словник трактує слово *saldırı*: напад, агресія; вживання збройних або незбройних заходів, що спрямовані на виснаження або заподіяння зла (YTS, 2004, с. 1689). Слово *muharede*, згідно з словника, можна тлумачити як бій, сутичка; війна, воєнна кампанія або активна дискусія (YTS, 2004, с. 1415). *Mücadele*, за дефініціями Великого тлумачного словника турецької мови, – боротьба; сварка; сильні, тривалі зусилля людини чи суспільства для опору силі чи досягнення мети; важкі зусилля між двома сторонами для того, аби змусити когось прийняти власні бажання (ТДК, 2005, с. 1428). Лексема *çatışta* має такі значення: конфлікт, зіткнення, перестрілка; велика збройна боротьба; перша збройна сутичка між підрозділом, що виступає війною проти ворога, та розвідувальними чи охоронними силами (ТДК, 2005, с. 401). Лексема *şidal* – війна, боротьба, битва; сварка, суперечка, ворожнеча (ТДК, 2005, с. 368). Згідно дефініцій, що подані у словнику, *sihat*, *gaza* та *gazve* – священна війна, війна, що проводиться заради віри, боротьба за релігію або за її поширення (ТДК, 2005, с. 731, с. 733). Лексему *çarpışta* можемо тлумачити як таку, що позначає невелику сутичку, бійку, зіткнення або битву (ТДК, 2005, с. 397). Словосполучення *dahili savaş/harp* та *iç savaş* мають синонімічні значення – це громадянська війна (ТДК, 2005, с. 933, с. 462). Великий тлумачний словник турецької мови надає таку дефініцію слова *çete savaş* і *gerilla savaş* – партизанська війна (YTS, 2004, с. 418, с. 754). Словосполучення *soğuk harp/savaş* має значення холодної війни (YTS, 2004, с. 1785). Лексему *uğraş* тлумачимо як боротьба, битва або поле битви (YTS, 2004, с. 2030).

Ще чотирнадцять лексем відносимо до периферії концепту SAVAŞ: müdahale (втручання); sefer (похід, операція); didişme (суперечка); istila (окупація, анексія); askeri operasyon (воєнна операція); hareket (рух; військова операція); kardeş kavgası (братерська сварка); meydan muharebesi (вирішальний бій); meydan savaşı (розв'язаний бій); muhasanat (ворожнеча); müsademe (зіткнення; конфлікт); yağlaşma (ворожнеча); çekişme (незгода; сварка).

Великий тлумачний словник турецької мови роз'яснює слово müdahale як втручання, інтервенція; участь (у бою); лексему sefer можна тлумачити таким чином: (військ.) похід, кампанія, війна, військова операція, що зазвичай здійснюється за межами країни; похід для війни; слово didişme – це сутичка, суперечка (TDK, 2005, с. 1429). Лексична одиниця işgal, згідно тлумаченням із Великого тлумачного словника турецької мови – окупація, захоплення території (тимчасове) території (TDK, 2005, с. 996). За Yeni Türkçe Sözlük istila – нашість, напад, вторгнення; захоплення місця силою, окупація, анексія (YTS, 2004, с.228). Однак Великий тлумачний словник турецької мови до цього значення додає також те, що територію можна захопити не тільки силою, але й зброєю також (TDK, 2005, с. 990). Словосполучення askeri operasyon можна тлумачити як воєнну операцію. Лексема hareket означає рух; дія, вчинки; військова операція; маневр, зіткнення, оточення, що здійснюється військовою частиною з певною метою (TDK, 2005, с. 874). Великий тлумачний словник турецької мови запевняє, що kardeş kavgası – сварка між близькими людьми чи збройний конфлікт, що виникає між громадянами однієї країни через протилежність думок (TDK, 2005, с.1084). Словосполучення meydan muharebesi та meydan savaşı, згідно з дефініцій у словнику, мають подібні значення: розв'язаний бій; бій, який все вирішить; місце для бою (TDK, 2005, с. 1386). Muhasamat тлумачимо як ворожнеча; ворожі дії; боротьба у війні (TDK, 2005, с. 1415). За дефініціями Великого тлумачного словника турецької мови müsademe – зіткнення, перестрілка; недовготривалий конфлікт між двома збройними угрупованнями (TDK, 2005, с. 1438). Словник трактує слово yağlaşma як ворожнеча чи битва

(ТДК, 2005, с. 2106). Щодо лексеми *çekişme*, то вона має пояснюється як незгода, боротьба; сварка, суперечка, розбрат; безглузді сварки (с. 408).

Лексема *harp* – прямий синонім слова *savaş*. Великий тлумачний словник турецької мови пропонує нам лише одну дефініцію лексеми *harp*: війна (ТДК, 2005, с. 1532). *Yeni Türkçe Sözlük* пояснює термін *savaş* як збройну боротьбу, що розриває зв'язки між двома чи більшою кількістю держав або як битву, збройний конфлікт чи запеклу боротьбу (YTS, 2004). Лексема *harp* що має арабське походження, може замінити слово-репрезентант *savaş* незалежно від контексту завдяки дуже близькому значенню, які показують словники.

2.2. Дериваційне поле концепту SAVAŞ

Дериваційне поле включає у себе синоніми слова-репрезентанта. Під час моделювання дериваційного поля обирається основна твірна основа, яке має синонімічне значення до ключового слова-репрезентанта та утворює його номінативне поле, та слова, утворені від цієї основи (Каціон, 2018, с. 248). Проаналізувавши дані, що представлені у словнику, ми знайшли 10 лексем, які відносимо до дериваційного потенціалу нашого концепту SAVAŞ: *savaşım* (боротьба); *savaşma* (войовнича діяльність); *savaşmak* (воювати, битися, боротися); *savaşmıs* (боєць, суперник); *savaşçılık* (воїнство); *savaşçı* (войовничий; воїн); *savaşmıcılık* (боездатність); *savaşkan* (воїн); *savaşkanlık* (воїнство); *savaşmazlık* (небойовість); *savaşçıl* (войовничий); *savaşman* (воїн); *savaşılmak* (необхідно воювати).

Згідно з дефініціями у Великому тлумачному словнику турецької мови *savaşım* – це боротьба; лексема *savaşma* означає битва, боротьба; слово *savaşmak* має значення боротися, воювати, битися; лексема *savaşçı* трактується як 1) воїн, борець; 2) войовничий, бойовий; *savaşçılık* має значення войовничість; *savaşmıs* – це борець, воїн; лексема *savaşmıcılık*, згідно з дефініцій у словнику, має перекладатись як боездатність; Великий тлумачний словник турецької мови фіксує, що *savaşkan* – це борець, воїн; *savaşkanlık* тлумачимо як войовничість; лексему *savaşmazlık* можна

тлумачити таким чином: небойовість; лексему *savaşçıl* можна тлумачити як войовничий; згідно з дефініціями, що подані у словнику, *savaşman* – боєць, воїн; борець; слово *savaşılmak* має значення необхідності боротися.

Також ми дослідили деривати усіх лексем, що утворюють пряму номінацію та периферію концепту: *harp aşmak* (починати війну); *cenkçi* (воїн, борець); *cenkleşmek* (боротись, воювати; сваритись, сперечатись); *vuruşmak* (битись, боротись); *vuruş* (удар; бійка; биття серця); *kavga kaşağısı* (підбурювач); *kavgacı* (забіяка, скандаліст); *kavgalaşmak* (сваритись; битись); *kavgalı* (людина, яка посварилась (або побилась) з кимось або пов'язана зі сваркою); *kavgasız* (мирний; спокійний); *saldırıcı* (агресор); *saldırganlık* (агресія); *mücadeleci* (борець; суперник); *mücadelecilik* (боездатність); *çatışmak* (боротися, побитися; посваритися); *müdahil* (той, хто втручається; адвокат); *seferber* (мобілізація); *seferber etmek* (мобілізувати); *seferber olmak* (бути мобілізованим); *seferberlik* (мобілізація); *seferi* (той, що відноситься до воєнного часу); *seferi durum* (стан мобілізації); *seferi hal* (стан мобілізації); *seferli* (мобілізований); *seferlik* (той, що здатний воювати); *didişim* (вміння правильно вести діалог чи сварку); *didişken* (той, хто любить сваритись); *didişmek* (“жити як кішка з собакою”); *işgalci* (той, хто окупує територію; окупант); *işgalcilik* (окупація); *işgal etmek* (окупувати); *istilacı* (окупант); *askerleşmek* (воєнізувати); *cidalci* (войовничий); *cidalcu* (той, хто починає сперечатись); *cidalı* (войовничий); *cihat aşmak* (вести війну, що стосується релігії); *çarışılma* (процес або форма зіткнення); *çarışılmak* (спричинити зіткнення); *çarışmak* (зітнутися; штовхатися; боротися); *çarıştırma* (зіткнення); *çarıştırmak* (зіштовхнути когось); *çeteci* (партизан); *çetecilik* (партизанський рух); *çete* (партизанський загін); *gerilacı* (партизан); *gerilla* (партизан; партизанський рух чи війна); *hareket* (рух; дія, вчинок; військова операція); *uğraşı* (боротьба); *uğraşmak* (старатися; витратити багато зусиль; виступати проти); *uğraştırmak* (спричинити багато проблем); *yağlaşmak* (ворогувати); *yağlılık* (ворожість); *yağı* (ворог); *çekişmek* (боротися; сваритись; погрожувати); *çekişmeli* (суперечливий; той, що призводить до конфлікту); *çekişmesiz* (безконфліктний; той, що не призводить до сварки); *çekiştirme* (плітки); *çekiştirmek* (пліткувати; завдавати страждання).

Отже, дериваційне поле концепту SAVAŞ у турецькій мовній картині світу досить розгалужене, про що свідчать 72 лексичні одиниці, та виступає певним утворенням, що дозволяє детальніше дослідити склад концепту.

2.3. Паремійне поле концепту SAVAŞ

Дослідження концепту лінгвокультурологічним методом потребує аналізу паремійного поля концепту. Для моделювання пареміологічного поля лінгвісти використовують цілісні стійкі вирази – фразеологізми. За Каціон, моделювання пареміологічного поля допомагає детально дізнатися про менталітет і культуру кожного народу, оскільки прислів'я, приказки чи ідіоми несуть у собі уся інформацію про народ: його менталітет, культуру, історію (Каціон, 2018, с. 248). Як стверджує Н. Сіленко, до пареміологічного поля входять лексеми, що мають у своєму складі ті слова, що утворюють номінативне поле концепту (Сіленко, 2015, с. 5). Покровська вважає, що в турецькому мовознавстві поняття "фразеологізм" немає. Натомість для позначення цього поняття існують такі лексеми як "deyim" (фразема, ідіома) і "atasözü" (прислів'я) (Покровська, 2007, с. 5). Для моделювання пареміологічного поля концепту SAVAŞ методом суцільної вибірки ми виділили 56 фразеологічних одиниць.

Фразеологічні одиниці з лексемами, що утворюють номінативне поле нашого концепту, розкривають значення війни як "боротьба, бійка чи завоювання території": *savaş açmak* (1) вступити у стан війни проти однієї або кількох держав; 2) намагатися знищити), *savaş vermek* (боротися, воювати), *savaş ilan etmek* (1) вступити у стан війни проти однієї або кількох держав; 2) намагатися знищити), *savaşım vermek* (прагнути, намагатися, боротися, щоб досягти своєї мети, протистояти силі), *harp açmak* (1) вести війну 2) боротись або захищати щось), *cenk etmek* (воювати), *mücadele vermek* (воювати, вести боротьбу), *mücadeleye girişmek* (почати боротьбу), *mücadele etmek* або *mücadeleye girmek* (воювати), *cihat açmak* (закликати до війни), *müdahale etmek* (брати участь у якійсь події, втручатися у щось), *seferber olmak* (використовувати всі наявні можливості), *sefere kalkmak*

(почати подорож), *seferber etmek* (використовувати всі наявні ресурси), *bilfiil işgal* (захопити територію військами), *kavga kopmak* (починати бій), *kavgaya girişmek* (починати сварку), *kavga çıkmak* (бій, що має відбутися), *kavga patlatmak* (починати бій), *kavgaya tutuşmak* (починати бій (сварку)), *kavga etmek* (сваритися; битися);

Фразеологічні одиниці використовуються для позначення стану людини під час ведення війни: *harp malûmü olmak* (боєць, якого покалічили у бою), *cenk eri* (солдат, що бере участь у війні), *saldırıya uğramak* (бути атакованим), *saldırıya maruz kalmak* (зіткнутися з нападом), *mücadeleye hazır olmak* (бути готовим для боротьби), *kavga kaşağısı* (той, хто починає бійку), *kavga çıkarmak* (стати причиною сварки (спровокувати сварку)). Під час ведення війни економічний стан країни значно змінюється : *harp ekonomisi* (економічна ситуація під час війни. Дні скрути та дефіциту).

Часто причиною війни можуть стати висловлювання людини, які спричиняють негативні емоції та подальші дії інших, зокрема через те, що вплив слова на людину – безсумнівний: *Kavga, sen ben demekle çıkar* – Сварка виникає через мене та тебе. *Kavga, bizim yorganın başına imiş* – Сварка була через нашу ковдру. Але кожна обізнана людина знає час для розмов, тому її слова не несуть шкоди: *Bilgisiz bir kimse savaş davuluna benzer sesi çok içi boştur* – Людина без знань подібна до бойового барабану: її звук теж пустий (*Бджола жалом жалить, а людина – словом*). *Sen bilirsin deyincede değirmende kavga olmaz* – Ти знаєш, що кажеш: не буває сварки на млині (*Слово – не стріла, а словом ранить*). Якщо причина сварки чи бійки перестає існувати, то непорозуміння, битва чи війна також завершуються: *Yorgan gitti, kavga bitti* – Пропала ковдра і сварка закінчилась (*Після війни завжди мир буває*).

Війна – наслідок неоднакових думок різних людей: *Doğru düşündüğüne inanan, yanlış fikirlerle savaşmak zorunda kalır* – той, хто вірить у правильне мислення, мусить воювати з помилковими думками. *Çekişmeden pekişilmez* – без сварки не буде сил. Наприклад, розбіжність думок чи слів людей можна спостерігати у їхній спільній роботі: *İki kardeş savaşmış, ebleh buna inanmış* – два брати побилися, а дурень у це й повірив (*Де двоє сваряться – третій користає*). *Babayla oğlanın rabucu bir olunca, evde kavga eksik olmaz* – коли батько і син – одне ціле, в домі

сварка неминуча. *İş amana binince kavga uzamaz* – коли робота виходить, то і сварка не довга буде. Небажання ділитись чимось (річ чи територія) також стає причиною воєн чи сварок: *Güzel kanda kavga anda* – сварка там, де кров хороша. *Güzel neredede kavga anda* – бійка там, де гарно.

Поведінка людини – це теж причина сварок чи воєн: *Şakanın sonu kavgadır* – Кінець жарту – це сварка (*Жартуй, глечуку, доки не луснув; жартуй, та знай міру*). *Aç kurt insana saldırır* – голодний вовк на людину нападе. *Aç kurt aslana saldırır* – голодний вовк на лева нападе. Війна стає причиною зміною зміни людської поведінки: населення починає вести себе обережніше та обачніше, намагається захистити себе та зробити все можливе для перемоги: *Aç kendini aslana vurur. Aç kalıca sarılır. Aç kiminle olsa savaşır* – голодний нападає на лева. Голодний береться за меч. Голодний буде воювати з ким завгодно. *Ulularla urgan çekişme* – Перетягування канату зі старшими. *Yağmur yağsa yaş görmez, kavga olsa taş görmez* – якщо дощ не піде, то не видно сліз. Якщо відбувається битва, то не видно каміння. *Kavgada yumruk sayılma* – у бійці удари кулаком не рахуються (*Буть – не б'є, а тільки острашку дає*). *Kavgada kılıç ödünç verilmez* – меча в бою не позичають. Зокрема боягузтво є тим прикладом поведінки, що спричиняє сварки: *Bir korkak tüm orduyu yok eder* – боягуз знищить всю армію (*Чия відвага, того й перевага; боязливий, як заєць, шкідливий, як кішка*).

Війна – наживання ворогів та завдання шкоди. Людині слід усвідомлювати, що бійка, битва чи війна ніколи не призводять до позитивних явищ. У теперішньому суспільстві люди повинні намагатися вирішити усі проблеми мирним способом, зокрема шляхом діалогу: *Barişta ter dökmeyen, savaşta kan döker* – той, хто не потіє в мирі, проливає кров у війні (*Сієш мир – пожинаєш велике щастя*). *Azıcık aşım, kavgasız başım* – незначна їжа і голова без сварок. *Can çekişmektense ölmek* – краще померти, ніж сваритись. *Kavganın iyisi olmaz* – у боротьбі (сварці) не може бути добра (*Світло перемагає темряву, а світ – війну; світ творить, війна знищує*).

Отже, проаналізувавши фразеологічні одиниці з компонентом SAVAŞ та лексемами, що утворюють його номінативне поле, можемо стверджувати, що у турецькій концептосфері концепт SAVAŞ – це : 1) боротьба з використанням зброї;

2) погіршення відносин між країнами, що призводить до боротьби; 3) прояв агресії відносно іншої держави; 4) дії, спрямовані на захоплення територій або вторгнення на землі іншої держави; 5) збройна боротьба, що призводить до руйнування чи смертей; 6) наживання ворогів та завдання шкоди; 7) причина зміни людської поведінки на більш жорстоку; 8) процес у відповідь на небажання віддавати територію іншій державі; 9) погіршення економічного стану країни.

Висновки до розділу 2

Для вербалізації концепту SAVAŞ у турецькій мовній картині світу ключовим словом-репрезентантом виступає лексична одиниця *savaş*, що має найчастотніше використання для позначення поняття *війна*. У практичній частині нашого дослідження змодельовані номінативне, дериваційне та пареміологічне поле концепту SAVAŞ: основними засобами для вербалізації концепту є тридцять три лексичні одиниці та п'ятдесят сім фразеологічних одиниць. До прямої номінації концепту зараховуємо дев'ятнадцять лексем. Це лексеми з близькими до досліджуваного нами концепту значенням. До периферії концепту відносимо ще чотирнадцять лексичних одиниць. Значення цих лексем частково збігаються з першочерговою лексемою. Дериваційне поле концепту SAVAŞ складають сімдесят дві лексичні одиниці, у складі яких є слова-репрезентанти. За допомогою зазначених фразеологічних одиниць ми визначили диференційні ознаки концепту SAVAŞ, оскільки пареміологічне поле концепту найдетальніше відображає поняття “війна”, стан людини та її поведінку під час ведення війни. Можемо зазначити, що для турецького народу війна – це 1) боротьба з використанням зброї; 2) погіршення відносин між країнами, що призводить до боротьби; 3) прояв агресії відносно іншої держави; 4) дії, спрямовані на захоплення територій або вторгнення на землі іншої держави; 5) збройна боротьба, що призводить до руйнування чи смертей; 6) наживання ворогів та завдання шкоди; 7) причина зміни людської поведінки на більш жорстоку; 8) процес у відповідь на небажання віддавати територію іншій державі; 9) погіршення економічного стану країни.

Для компонентного аналізу лексичних одиниць були використані тлумачні та електронні словники.

ВИСНОВКИ

1. Для вивчення мови лінгвісти використовують різні лінгвістичні напрями, зокрема пов'язаних із мисленням, прийняттям інформації чи пам'яттю. Одним із таких напрямів є когнітивна лінгвістика. Ми визначили, що концепт постає як основним елементом дослідження, оскільки він тісно пов'язаний з людською свідомістю чи народом та може відобразити інформацію, яку людина сприймає з світу навколо неї. Також ми розглянули інші поняття, якими оперує когнітивна лінгвістика : мовна картина світу, концептосфера, типологія концептів та становлення когнітивної науки загалом. Типологія концептів досить об'ємна. У нашій роботі ми розглянули основні підходи до вивчення концептів – лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний.

2. Концепт – це складне мисленнєве утворення, що характеризується наявністю інформації про конкретне поняття та має здатність до її відображення у свідомості та у подальшому до вербалізації за допомогою мови. Дослідження концептів вимагає моделювання спеціальних полів, які описують концепт та його структуру.

3. Обраний нами концепт SAVAŞ відносимо до ключових концептів турецької мовної картини світу. Ключовою лексемою цього концепту ми обрали лексему savaş. Використовуючи лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний підходи до дослідження концептів, ми змоделювали номінативне, дериваційне та пареміологічне поле. До прямої номінації концепту ми зарахували дев'ятнадцять лексем, а до периферії – чотирнадцять. У результаті моделювання дериваційного поля виділено 72 лексичні одиниці, які допомагають концепту розвиватися.

4. Важливою частиною нашого дослідження був етап моделювання пареміологічного поля концепту SAVAŞ, який дав нам можливість встановити когнітивні ознаки концепту SAVAŞ. Отож, для турецького етносу війна – це :

1) боротьба з використанням зброї; 2) погіршення відносин між країнами, що призводить до боротьби; 3) прояв агресії відносно іншої держави; 4) дії, спрямовані на захоплення територій або вторгнення на землі іншої держави; 5) збройна боротьба, що призводить до руйнування чи смертей; 6) наживання ворогів та завдання шкоди; 7) причина зміни людської поведінки на більш жорстоку; 8) процес у відповідь на небажання віддавати територію іншій державі; 9) погіршення економічного стану країни. Для цього ми використали 56 фразеологічних одиниць, вибрані методом суцільної вибірки.

5. Концепт SAVAŞ є одним з ключових понять у турецькій мовній картині світу. У результаті проведеного нами дослідження варто зауважити, що у турецькій мові існує значна кількість лексем, пов'язана з досліджуваним нами поняттям, які також можуть репрезентувати концепт SAVAŞ. Тому це поняття може досліджуватись детальніше з іншими елементами турецької концептосфери.

ÖZET

Günümüz dilbilimciler, düşünme, bilgi algısı ve hafıza ile ilgili olanları da dahil olmak üzere dil öğrenme için çeşitli bilimler kullanmaktadır. Bilişsel dilbilim bu bilimlerden biri. Çalışmamızın amacı SAVAŞ konseptinin Türk dil dünya görüşünde ifade etmesini araştırmaktadır. Amacımız böyle vazifelerin gerçekleştirilmesini belirler: 1) "Konsept" kavramını analiz yapmak ve dilbilimcilerin onu incelemeye yönelik temel yaklaşımlarını bilinçlendirmek; 2) Konseptin yapısını belirtmek; 3) SAVAŞ konseptinin nominatif alanını yapmak; 4) SAVAŞ konseptinin paremiolojik alanını yapmak (sözcüksel ve deyimsel birimleri temel sözüyle analiz etmek); 5) SAVAŞ konseptinin Türk konsept alanındaki bilişsel özelliklerini belirlemek.

Bu dilbilimin dalı 20. yüzyılın ortasında ortaya çıkmıştır. Dilbilimcileri insan ve çevre arasındaki ilişkiyi araştırmaya fırsat vermiştir. Araştırmalar, antropolojizm çerçevesinde yürütülmekte ve dilbilim, psikoloji veya kültürbilimi gibi diğer bilimlere kullanılmaktadır. Dil sadece iletişimin ana aracı değil, aynı zamanda bir kişinin dünya görüşünün ve düşüncelerinin bir ifadesidir.

Çalışmamızın teorik bölümünde "dil dünya görüşü" kavramı açıklanmaktadır. Dil dünya görüşü, bir kişinin çevreden aldığı dünya hakkında bir bilgidir. Dil dünya görüşü ana ögesi "konsept"tir. Konsept, bir kişinin dünyayı anlamasına yardımcı olan bileşik bir zihinsel oluşumdur. Konsept kültürel özellikleri tasvir eden insan veya toplumsal bilinç birimidir. İlk bölümde, bu bileşik oluşumları inceleme yaklaşımları açıklanmaktadır. Bunların temeli bilişsel ve kültürdilbilimsel yaklaşımlar. Bilişsel yaklaşım, bilgi biriktirmek için bilişsel bir mekanizma olarak incelemektedir, kültürdilbilimsel yaklaşım halk hakkında bilgi içeren bir parça olarak takdir etmektedir. Çalışmamızın daha az önemli değil aşamaları alanların inşasıdır: nominatif, türetme ve paremiolojik.

Çalışmamız, dilbilimciler tarafından nadiren nesnesi araştırılan SAVAŞ konsepti öğrenmeye öngörmektedir. Savaş kelimesi, incelenen konseptin ana özelliği olarak seçilmiştir. Türetme alanında 72 kelime yerini almıştır. Sözlük üzerinde yapılan çalışmalar sonunda benzer anlamlara sahip olan 33 söz ortaya çıkmıştır. Bunlar iki türlü grubulara bölünmüştür. Birinci grubu yakın anlama sahip olan sözler oluşturmuştur. İkinci grubu

kısmen benzer anlama sahip olan sözcükler oluşturmuştur. Birinci grup *cenk, vuruşma, harp, kavga, saldırı, muharede, mücadele, çatışma, cidal, cihat, çarpışma, çete savaşı, dahili harp/savaş, gaza, gerilla savaşı, gazve, iç savaş, soğuk harp/savaş, uğraş* gibi sözcükler içermektedir. İkinci grup *müdahale, sefer, didişme, işgal, istila, askeri operasyon, hareket, kardeş kavgası, meydan muharebesi, meydan savaşı, muhasanat, müsademe, yağışma, çekişme* gibi sözcüklerden oluşmaktadır. Ayrıca SAVAS konsepti içeren deyim ve atasözü çözümlenmesine önem taşımıştır. Bu konsepti bulunduran 57 öge varmıştır. Çalışmamızda SAVAS konseptinin özelliklerini belirlemiştir: 1) *silahlı mücadele*; 2) *uğraşmaya yol açan ülkeler arasındaki ilişkilerin kötüleştirilmesi*; 3) *başka ülkeye karşı saldırganlık göstermek*; 4) *toprak işgal etmeye veya başka devletin toprakları müdahale etmeye amaçlanan bir etki*; 5) *yıkma veya ölüme götüren silahlı çarpışma*; 6) *düşmanı bulmak ve başkalarına zarar vermek*; 7) *insan davranışının daha sert veya siddetli bir davranışa götüren bir nedeni*; 8) *başka devlete toprağı verme isteksizliğe karşı bir süreç*; 9) *ülkenin ekonomik durumunun kötüleştirilmesi*. Ayrıca Türkçe’de SAVAS anlamını gösteren çok örnek kelimesi var.

Anahtar kelimeler: bilişsel dilbilim, kültürdilbilim, dil dünya görüşü, konsept, Türkçe, savaş.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Вісько, Г. Г. (2015). Когнітивна лінгвістика: історія становлення і розвитку напрямку лінгвістичного вчення. *Science and Education a New Dimension. Philology, III (12)*, (60), 23-27.
- Воробйова, О. П. (2011). Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник КНЛУ. Сер. Філологія*, 14(2), 53–63.
- Врублевська, Т. (2014). Поняття концепт у лінгвокогнітивних дослідженнях: етимологія, основні підходи до визначення. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Філологія (мовознавство)*, (19), 213–217.
- Голик, С. В., & Станко, Д. В. (2019). Методика дослідження номінативного поля концепту.
- Григоренко, Ю. Ю. (2021). Вербалізація концепту ГРОШ в лексичних і фразеологічних одиницях китайської мови.
- Дріч, Ю. С. (2014). Номінативне поле концепту ‘радість’/‘печаль’ в українській мові: етимолого-культурологічний аспект, Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови., 2014, (11). 22-26.
- Дячук, В. Р. (2023). Номінативне поле концепту БАТЬКИ у мовній картині світу гуцулів. *Записки з українського мовознавства*, (30), 242-253.
- Єрмоленко, С. Я. (2009). Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*, (3-4), 94-103.
- Єсипенко, Н. Г. (2011). Концепт, концептуалізація, концептуальний аналіз. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (56), 77-80.
- Живіцька, І. А. (2010). Мовна картина світу як відображення реальності. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 4, 20-25.
- Іванова, О. В. (2013). Антропоцентрична парадигма мови у сучасній

лінгвістиці. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*, (186 (2)), 67-73.

Іващенко, В. (2004). Функціональна топологія концептів як одиниць культури., *Вісник Львівського національного університету. Серія філологічна*, 390–397

Загнітко, А. П. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник.*, Донецьк ДонНУ

Заремська, І. М. (2011). Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень, Київ: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови, 2011, (7), 396-402.

Каціон, І. (2018). Семантичні особливості вербалізації концептів життя і смерть у турецькій мовній картині світу: дисертація к. філол. н.: 10.02. 13.

Кожушко, І. (2011). Про специфіку вживання терміна концептосфера в сучасній когнітивній лінгвістиці. *Лінгвістичні студії*, (22), 285-289.

Лисиченко, Л. А. (2009). Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Харків, 2009, 191.

Мартин, В. О. (2018). Дериваційне поле субконцепту ΑΣΘΕΝΕΙΑ в давньогрецькій мові. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Філологія*, (79), 171-175.

Мартинюк, А. П. (2012). *Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики*. Харків: Харківський національний університет імені ВН Каразіна.

Огуй, О. Д. (2013). Мовна картина світу: проблема організації складників. *Мовознавство*, 2013, 4, 15-26

Остапенко, С., & Удовіченко, Г. (2019). Linguocultural approach to language learning and Cognitive linguistics as basic notions of modern language studies. *Південний архів (філологічні науки)*, (77), 60-65.

Остапчук, Я. В. (2014). Концепт UNDERSTANDING: когнітивні ознаки та номінативне поле. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (11 (2)), 45-47.

Пасик, Л. (2015). Концепт як об'єкт дослідження когнітивної

лінгвістики. *Актуальні питання іноземної філології*, (3), 134-138.

Плотнікова, Н. В. (2020). Поняття “Концептосфера” та “Концепт” у сучасній лінгвістиці. *ВЧЕНІ ЗАПИСКИ* (2020): 1202091.

Покровська, І. Л. (2007). Критерії класифікації фразеологізмів у працях турецьких лінгвістів. *Сходознавство*, (38), 114-118.

Покровська, І. Л. (2013). Вербалізація концепту пекло в турецькій мовній картині світу. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, (30), 219–225.

Польова, О. С. (2022). Метафора у промовах сучасних турецьких політиків: типологія і функції. Київ : Київський національний лінгвістичний університет, 2022. 261 с.

Пліс, В. П. (2019). Типологія концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Закарпатські філологічні студії : науковий журнал*, Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2019, Т 1, (9.), 115-119.

Селіванова, О. О. (2008). Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. *Полтава: Довкілля-К*, 711.

Сіленко, Н. В. (2015). Вербалізація концепту ПРАЦЯ в турецькій мовній картині світу. *Одеський лінгвістичний вісник*, (5 (1)), 146-150.

Строченко, Л. В. (2018). Номінативне поле концепту GENIUS в англійській мові. *Записки з романо-германської філології*, (2 (41)), 153-158.

Тарасенко, Е. О. (2023). Особливості мовної репрезентації концепту ЕМЕК (праця) у турецькій мовній картині світу.

Таценко, Н. В. (2008). „Концепт” як ключове поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія.*, 2008, (1), 105-110.

Тімкова, Т. М. (2009). Методологія когнітивної лінгвістики. Когнітивний підхід в тюркології. *Сходознавство*, (47), 171-180.

Тімкова, Т. М. (2013). Лексичні одиниці, що репрезентують макроконцепт атмосферні явища у анатолійських діалектах. *Проблеми семантики слова, речення та тексту.*, (30), 292-299.

Тімкова, Т. М. (2020). Специфіка вербалізації концепту ДОЩ у турецькій мовній картині світу. *Закарпатські філологічні студії*, (13) Т 1, 161-166.

Удовіченко, Г. М. (2013). Місце когнітивної лінгвістики в сучасному мовознавстві. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*, 221(209), 103-106.

Фрасинюк, Н. І. (2012). Типологія концептів як одиниць когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, (30), 335-338.

Хорошун, О. О. (2010). Концепт як основне поняття когнітивної лінгвістики. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (49), 158-161.

Чумак, Л. М. (2015). Взаємозв'язок мови та мислення. "Сучасні лінгвістичні студії XXI століття" Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції, 88-92.

Шарапановська, Ю. (2023). Концепт PANDEMIC в англomовному медійному дискурсі. Академічні студії. Серія "Гуманітарні науки", (2), 96-104.

Шевченко, О. М., & Шевченко, Н. С. (2020). Когнітивна лінгвістика як напрям мовознавчого дослідження. *Молодий вчений*, 7.1, (83.1), 142–146.

Шевченко, О. М., & Шевченко, Н. С. (2020). Методи дослідження концептів. *Modern science: problems and innovations: abstracts of V International Scientific and Practical Conference, Stockholm, Sweden*, 26–28, 385–390.

Шевченко, О. М. (2021). Поняття концепту у сучасній перекладознавчій парадигмі. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (48), Т 4, 128–132.

Шовкович, О. (2020). Про лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеологізмів сучасної словацької мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*, 2(44), 385-388.

Юрченко, О. В. (2008). Дефініція концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Вісник Запорізького національного університету*, 2, 268-272.

ДОВІДКОВІ ДЖЕРЕЛА

Elif, E. (n.d.). Eğitim bilgi ve kültür sitesi, kaliteli ve seçkin eğitime kaynak.

[Www.dersimiz.com](https://www.dersimiz.com/). <https://www.dersimiz.com/>

Türkçe Sözlük. (1998). C. 1, A-J. Türk Dil Kurumu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Yeni Türkçe Sözlük. (2004) İstanbul: Papatya Yayınları

ДОДАТКИ

Додаток А

Номінативне поле концепту Savaş

Дереваційне поле концепту SAVAŞ

savaş

savaşım
savaşma
savaşmak

savaşımcı
savaşımıcılık
savaşçı

savaşçılık
savaşkan
savaşkanlık
savaşmazlık

savaşman
savaşçıl
savaşılmak

Додаток В

Дереваційне поле концепту SAVAŞ

harp açmak	починати війну
cenkçi	воїн, борець
cenkleşmek	боротись, воювати; сваритись, сперечатись
vuruşmak	битись, боротись
vuruş	удар; бійка; биття серця
kavga kaşağısı	підбурювач
kavgacı	забіяка, скандаліст
kavgalaşmak	сваритись; битись
kavgalı	людина, яка посварилась (або побила) з кимось або пов'язана зі сваркою
kavgasız	мирний; спокійний
mücadeleci	борець; суперник
mücadelecilik	боездатність
çatışmak	боротися, побитися; посваритися
müdahil	той, хто втручається; адвокат
seferber	мобілізація
seferber etmek	мобілізувати
seferber olmak	бути мобілізованим
seferberlik	мобілізація
seferi	той, що відноситься до воєнного часу
seferi durum	стан мобілізації
seferi hal	стан мобілізації
seferli	мобілізований
seferlik	той, що здатний воювати
didişim	Еристика (уміння правильно вести діалог чи сварку)
didişken	той, хто любить сваритись
didişmek	“жити як кішка з собакою”
işgalci	той, хто окупує територію; окупант
işgalcilik	окупація
işgal etmek	окупувати
istilacı	окупант
askerileşmek	воєнізувати
cidalci	войовничий
cidalcu	той, хто починає сперечатись

cidali	войовничий
cihat açmak	вести війну, що стосується релігії
çarpışılma	процес або форма зіткнення
çarpışılmak	спричинити зіткнення
çarpışmak	зіткнутися; штовхатися; боротися
çarpıştırma	зіткнення
çarpıştırmak	зіштовхнути когось
çeteci	партизан
çetecilik	партизанський рух
çete	партизанський загін
gerilacı	партизан
gerilla	партизан; партизанський рух чи війна
hareket	рух; дія, вчинок; військова операція
uğraşı	боротьба
uğraşmak	старатися; витратити багато зусиль; виступати проти
uğraştırmak	спричиняти багато проблем
yağışmak	ворогувати
yağılık	ворожість
yağı	ворог
çekişmek	боротися; сваритись; погрожувати
çekişmeli	суперечливий; той, що призводить до конфлікту
çekişmesiz	безконфліктний; той, що не призводить до сварки
çekiştirme	плітки
çekiştirmek	пліткувати; завдавати страждання

Лексико-фразеологічне поле концепту SAVAŞ

№	Терміни	Переклад
1	Savaş açmak	1) вступити у стан війни проти однієї або кількох держав. 2) намагатися знищити
2	Savaş vermek	Боротися, воювати
3	Savaş ilan etmek	1) вступити у стан війни проти однієї або кількох держав. 2) намагатися знищити
4	Savaşım vermek	Прагнути, намагатися, боротися, щоб досягти своєї мети, протистояти силі
5	Barışta ter dökme, savaşta kan döker (at.).	Той, хто не потіє в мирі, проливає кров у війні. Цивілізовані люди та суспільства повинні намагатися жити в мирі та пробувати вирішити їхні проблеми та суперечки шляхом взаємного діалогу та порозуміння.
6	Aç kendini aslana vurur. Aç kılıca sarılır. Aç kiminle olsa savaşır. (at.)	Голодний нападає на лева. Голодний береться за меч. Голодний буде воювати з ким завгодно. Голодна людина наражається на будь-яку небезпеку, немає нічого, щоб вона не могла б зробити. Через це немає нічого, щоб не могла зробити голодна людина.
7	İki kardeş savaşmış, ebleh buna inanmış. (at.)	Два брати побилися, а дурень у це й повірив. З часом між братами з різних причин можуть виникнути непорозуміння. Хоча ці непорозуміння – тимчасові. Неправильно вважати, що ці проблеми постійні та серйозні.
8	Bilgisiz bir kimse savaş davuluna benzer sesi çok içi boştur. (at.)	Людина без знань подібна до бойового барабану: її звук теж пустий. Обізнана людина знає час та місце для розмови, без подальших розмов надає необхідну інформацію. Незнаюча людина не знає часу і місця для розмови через те, що вона неосвічена та неграмотна.
9	Doğru düşündüğüne inanan, yanlış fikirlerle savaşmak zorunda kalır. (at.)	Той, хто вірить у правильне мислення, мусть воювати з помилковими думками. Погляди та думки усіх людей різні. Усі не повинні мати схожі думки та почуття. У деяких темах можуть виникати однакові думки, але у деяких питаннях цілком природньо можуть виникати відмінні від інших думки.

10	Bir korkak tüm orduyu yok eder. (at.)	Боягуз знищить всю армію. Боягузлива людина стає причиною розгрому у спільній роботі чи війні через свою поведінку чи слова, що породжують тривогу, хвилювання чи занепокоєння .
11	<i>Harp açmak</i>	1) вести війну 2) боротись або захищати щось
12	Harp malümü olmak	Боець, якого покалічили у бою
13	Harp ekonomisi	Економічна ситуація під час війни. Дні скрути та дефіциту.
14	<i>Cenk eri</i>	Солдат, що бере участь у війні
15	Cenk etmek	воювати
16	<i>Saldırıya uğramak</i>	Бути атакованим
17	<i>Saldırıya maruz kalmak</i>	Зітнутися з нападом
18	Aç kurt insana saldırır. (at.)	Голодний вовк на людину нападе. Харчування - основне правило життя. Всі живі істоти намагаються задовольнити свої харчові потреби, щоб продовжити життя, і кожна жива істота, яка опинилася в скрутному становищі, може демонструвати несподівану поведінку.
19	Aç kurt aslana saldırır.(at.)	Голодний вовк на лева нападе. Голодний, щоб наповнити свій шлунок, нападає на сильнішого за себе, без вагань з ними бореться. Він ризикує життям. Заради того, об поїсти, він використовує найнебезпечніші способи.
20	Mücadele vermek	Воювати, вести боротьбу
21	Mücadeleye hazır olmak	Бути готовим для боротьби
22	Mücadeleye girişmek	Почати боротьбу
23	Mücadele etmek	Воювати
24	Mücadeleye girmek	Воювати
25	Cihat açmak	Закликати до війни
26	Müdahale etmek	Брати участь у якійсь події, втручатися у щось
27	Seferber olmak	Використовувати всі наявні можливості
28	Sefere kalkmak	Почати подорож

29	Seferber etmek	Використовувати всі наявні ресурси
30	Bilfiil işgal	Захопити територію військами
31	Çekişmeden pekişilmez (at.)	Без сварки не буде сил (не зміцниться). Думки та погляди кожної людини різняться. Сторони, що хочуть досягти розуміння між собою, щоб досягти спільної думки, намагаються усунути розбіжності у думках.
32	Ulularla urgan çekişme (at.)	Перетягування канату зі старшими. Знати своє місце, добре ладнати з іншими, не конфліктувати, бо можна зазнати поразки
33	Can çekişmektense ölmek (at.)	Краще померти, ніж сваритись. Краще відмовитися від якоїсь справи, ніж зіткнутися з різними неприємностями і прикрощами, витративши на це надзусилля.
34	Kavga çıkarmak	Стати причиною сварки (спровокувати сварку)
35	Kavga kopmak	Починати бій
36	Kavgaya girişmek	Починати сварку
37	Kavga kaşığı	Той, хто починає бійку
38	Kavga çıkmak	Бій, що має відбутися
39	Kavga patlatmak	Починати бій
40	Kavgaya tutuşmak	Починати бій (сварку)
41	Kavga etmek	Сваритися; битися
42	Yağmur yağsa yağ görmez, kavga olsa taş görmez (at.)	Якщо дощ не піде, то не видно сліз. Якщо відбувається битва, то не видно каміння. 1) Люди, які вживають заходів обережності, продовжують своє життя, не відчуваючи неприємностей і проблем. 2) деякі люди народжуються везунчиками, вони без проблем долають негаразди.
43	Sen bilirsin deyince değirmende kavga olmaz (at.)	Ти знаєш, що кажеш: не буває сварки на млині. Під час розмови на якусь тему, слід вести себе стримано. Не потрібно заперечувати словам іншим, звертати увагу на ці слова. Якщо ти будеш так поводитися, між вами не виникне розбіжностей.
44	Kavgada yumruk	У бійці удари кулаком не рахуються. 1) Робити усе необхідне, щоб досягти успіху, перемогти у

	sayılmaz (at.)	війні. Не враховується ціна атаки чи дії. 2) Витрати, які ми робимо на певну роботу, слід робити без вагань. Не слід замислюватись над тим, скільки витратити.
45	Babayla oğlanın rabucu bir olunca, evde kavga eksik olmaz. (at.)	Коли батько і син - одне ціле, в домі сварка неминуча. Партнерство виправдовує використання спільної власності усіма партнерами. Використання спільного майна інколи може стати причиною сварки навіть між батьком і сином.
46	Yorgan gitti, kavga bitti. (at.)	Пропала ковдра і сварка закінчилась. Річ, яка стала причиною непорозуміння, зникла, то і непорозуміння перестає існувати.
47	Azıcık aşım, kavgasız başım. (at.)	Незначна їжа і голова без сварок. Краще жити скромним і спокійним життям, далеким від сварок, ніж життя властиве багатіям, стикаючись з безжальними труднощами, переживаючи різні труднощі та безперервно працюючи.
48	Güzel kanda kavga anda. (at.)	Сварка там, де кров хороша. Кожен хоче мати хорошу річ, але починаються сварки через те, що красою ділитись не можна.
49	Şakanın sonu kavgadır. (at.)	Кінець жарту – це сварка. Постійно жартувати – це неправильна поведінка. Якщо спочатку це здається приємним та веселим, то згодом терпіння людини зменшується і виникають маленькі образи, які можуть переходити на більш високий рівень та призводять до бійок чи образливих слів. У результаті навіть дружба може зруйнуватись.
50	İş amana binince kavga uzamaz. (at.)	Коли робота виходить, то і сварка не довга буде. Якщо під час сварки обидві сторони не чинять опір і просять миру, то сварка буде недовга, а бійка закінчиться.
51	Kavgada kılıç ödünç verilmez. (at.)	Меча в бою не позичають. Людина не повинна віддавати свої засоби захисту комусь іншому і залишати себе беззахисною, інакше вона може втратити життя.
52	Güzel nerede kavga anda. (at.)	Бійка там, де гарно. Кожен хоче мати хорошу річ, але починаються сварки через те, що красою ділитись не можна.
53	Kavga, bizim yorganın başına	Ковдра була на чолі нашої ковдри. Слово, яке було сказане людиною, якій завдають шкоди

	imiş. (at.)	інші.
54	Kavga, sen ben demekle çıkar. (at.)	Сварка виникає через те що, ти кажеш “я”. Причиною сварки є те, що люди ставлять себе на передній план.
55	Sen bilirsен deyinсе kavga olmaz. (at.)	Коли ти кажеш, що знаєш, то сварки не буде. Під час зустрічі, яка стосується певного питання, слід бути милосердним. Не слід виступати проти слів інших, але брати до уваги усі сказані слова. Якщо так поводитись, то непорозуміння не виникне.
56	Kavganın iyisi olmaz. (at.)	У боротьбі (сварці) не може бути добра. Битися (сваритися) – наживати ворогів, сторони, що воюють, завдають шкоди, кожна розсудлива людина стає неспокійною через те, що вступила у бійку. З цієї причини люди повинні вирішити свої проблеми розмовою, наскільки це можливо та триматися подалі від сварок та бійок.